

УДК 378:316.61

DOI: 10.32342/2522-4115-2019-2-18-15

С.Ф. СІРИК,

*асистент кафедри комп'ютерних технологій
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

ПОЗНАВЧАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ ЯК ЧИННИК УСПІШНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглянуто теорію процесу соціалізації та об'єктивний стан соціального становлення студентів у сучасному закладі вищої освіти. Подано визначення поняття «соціалізація», розкрито концептуальні підходи до її трактування та до розуміння можливостей, потреб й інтересів людини і суспільства. Репрезентовано роль позанавчальної діяльності студентів у соціальному й професійному становленні майбутнього фахівця. Проаналізовано діяльність викладачів і студентів університету на засадах Концепції національно-патріотичного виховання студентської молоді Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Окреслено основні напрями виховної роботи куратора зі студентами академічної групи, сформульовано критерії виховної роботи, які дозволяють визначати рівень вихованості студентів, а саме: ставлення до суспільства, праці; активність життєвої позиції; спрямованість особистості студента, її потреби, мотиви, ідеали; рівень моральної, громадянської, політичної свідомості, поведінки; ціннісні орієнтації студентів; рівень культури, форми і засоби культурного самовияву і самоствердження; конструктивність або деструктивність поведінкових проявів студентів; самовідчуття студентів (соціальне, етичне, психологічне тощо). Описано досвід залучення студентів вишу до волонтерської діяльності в умовах закладу вищої освіти, взаємодії та співпраці науково-педагогічних працівників зі студентським активом, радою студентів факультету психології та спеціальної освіти, радою студентів Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. Акцентовано увагу на нових формах позанавчальної роботи у вищій школі.

Ключові слова: соціалізація, соціальне становлення, студенти, волонтерські групи, волонтерська робота, волонтеріат, Центр соціальних ініціатив і волонтерства, фандрейзинг, заклад вищої освіти.

В статье рассмотрены теоретические аспекты понятия социализации и проанализировано объективное состояние социального становления студентов в современном высшем учебном заведении. Показана роль внеучебной деятельности студентов в социальном и профессиональном становлении будущего специалиста. Проанализирована деятельность преподавателей и студентов университета с учетом Концепции национально-патриотического воспитания студенческой молодежи Днепропетровского национального университета имени Олесея Гончара. Очерчены основные направления работы куратора со студентами академической группы, сформулированы критерии воспитательной работы, которые позволяют определить уровень воспитанности студентов вуза.

Ключевые слова: учреждение высшего образования, студенты, внеучебная деятельность, социализация, социальное воспитание, волонтерская деятельность, Центр социальных инициатив и волонтерства, совет студентов, кураторы.

Постановка проблеми. В умовах трансформації української системи вищої освіти, утвердження подальшої демократизації життя, радикальної соціально-економічної реформи суспільства гостро постає питання про появу громадянина нової формації, свідомого, творчого, здатного до плідної праці в різних сферах суспільного життя. У підготовці такої людини особливу роль виконує заклад вищої освіти, де формується

ся майбутнє нації, її суспільний і культурний генофонд, що, у свою чергу, виступає надійним чинником утвердження прогресивного в розвитку держави, удосконалення людських відносин. Опановуючи навчальні дисципліни у виші, майбутній фахівець має навчитися формувати сучасні погляди, соціальний світогляд, комунікативний досвід, позитивне ставлення до життя і колективу, в якому буде працювати, передавати від старших поколінь молодшим надбання культури й освіти, створювати умови для особистісного й професійного розвитку, до виконання певних соціальних ролей у суспільстві. Майбутній фахівець має володіти відповідним набором соціальних і педагогічних компетентностей, вміти їх застосовувати в цифровому співтоваристві, у родині, у колі друзів, ефективно взаємодіяти з членами професійної команди в соціумі, дотримуватися правил доладної поведінки, здорового способу життя, бути лідером у комунікативному середовищі й плідно працювати над важливими особистісними і професійними якостями тощо. Маємо констатувати, що нині відбувається загострення протиріч між вимогами соціуму, які ставляться до особистості викладача вищої школи, і рівнем готовності випускників вишу до виконання ними своїх професійних функцій, демонстрації соціально-комунікативних знань і вмінь тощо. Виявлення специфіки соціального становлення студентів за сучасних умов є однією з актуальних проблем педагогічної науки.

Виходячи з того, що об'єктивні потреби щодо створення оновлених соціально-педагогічних умов становлення студентської молоді зросли, а цей аспект педагогічної науки останнім часом майже не досліджувався, назріла потреба вивчити означене питання.

За останній період докорінно змінилися цілі і завдання виховання студентської молоді, зміст цього процесу, методи і умови соціального становлення особистості. Усе це потребувало певної переоцінки того стану, який склався у вищій школі, і здійснення пошуків нового підходу до вихідних позицій у вихованні студента. У результаті викристалізувався складний аспект у становленні особистості студента – соціалізація як об'єктивний соціально-педагогічний процес та чинники, які сприяють її успішності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує, що питанню соціалізації студентів приділяла увагу значна когорта дослідників, серед яких – А. Асмолов, С. Батенін, В. Шепель, І. Кон, А. Харчев, В. Піча, Б. Ананьєв, І. Бех, А. Бодаєв, А. Мудрик, В. Бочарова, І. Зверева, А. Капська, О. Кузьменко, І. Мигович, С. Савченко, В. Сухомлинський, С. Харченко та ін.

Результати спеціальних педагогічних досліджень різних аспектів впливу соціального середовища (сім'ї, навчального закладу і громадських організацій, культури, мистецтва, засобів масової інформації, Інтернету тощо) на формування особистості студента відображено у працях Г. Андреевої, В. Бочарової, Б. Вульфова, О. Балакиревої, А. Волович, М. Голова-того, Л. Коваль, І. Мартинюка, А. Мудрика, С. Харченка, С. Шашенко та ін.

Отже, проблема соціалізації людини досліджується досить широко. У той же час і в науково-теоретичній літературі, і в практиці вищої школи помітне неадекватне тлумачення самого процесу соціалізації. Наявність великої кількості трактувань цього поняття свідчить не лише про його багатогранність і певну складність, а й про те, що до цього часу цілісна теорія соціалізації недостатньо розроблена.

Тож набуття студентством соціального досвіду, моральних цінностей і успадкування духовних надбань українського народу, наукова розробка педагогічних основ соціалізації, вироблення ефективних рекомендацій значною мірою залежить від об'єктивного виявлення і дослідження чинників, механізмів соціалізації як цілісної системи, оптимальних педагогічних умов при формуванні особистості студента.

Аналіз наукових праць показав, що дослідники розкривають окремі аспекти соціального становлення особистості. Проте питання щодо створення повноцінних соціально-педагогічних умов для успішної соціалізації здобувачів освіти потребує окремого дослідження.

Формулювання мети. Мета статті полягає у розробці теоретичних засад процесу соціалізації студентів і технологій його педагогічного забезпечення, що реалізуються в позанавчальній діяльності в умовах вищої школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж розглянути чинники успішної соціалізації студентів, з'ясуємо сутність поняття терміна «соціалізація». Зрозуміло, що поняття соціалізації, як жодне інше, є відображенням суті суспільного прогресу взагалі і становлення нового суспільства і особистості в ньому зокрема. Існують різні погляди (філосо-

фів, соціологів, психологів, педагогів) на процес соціалізації. Їх наявність пов'язана з різними підходами до розуміння можливостей, потреб та інтересів людини і суспільства. При цьому соціалізація трактується як система, що має загальний, національний, філософський, політичний, соціологічний, педагогічний, психологічний напрями. Саме ці напрями в сукупності формують людину як соціальну особистість з її світоглядом, розумінням свого місця і призначення в суспільному житті.

Нами виявлено, що в сучасній науковій літературі наявні спроби різнобічного тлумачення поняття «соціалізація», але одностайного пояснення сутності його змісту до цього часу ми не знаходимо. Ми вважаємо, що зміст цього поняття є багатограним і неоднозначним.

Соціалізація особистості – багатограний, складний процес, який включає в себе педагогічні (виховання і самовиховання) і соціальні (об'єктивні умови життєдіяльності, соціальні інститути) впливи, які відображаються у поглядах і поведінці студентів, взаємопов'язані і виступають у сукупності, забезпечуючи як безпосередній, так і опосередкований вплив на особистість студента. При цьому заклад вищої освіти як соціальний інститут виступає важливим і незамінним фактором мікросередовища, індивідуалізує процес соціалізації і відіграє в ньому домінуючу роль.

Соціалізація студентської молоді – це багатограний процес, що розглядається як важлива мета саме практичного плану. У сучасній науці проблема соціалізації особистості студента розглядається у кількох напрямках:

- а) формування студента як особистості, яка здатна виконувати функції громадянина держави;
- б) формування студента як особистості, яка оволодіває нормами моралі свого народу, його національними традиціями, звичаями і вчиться використовувати їх у своїй практичній діяльності як конкретний образ «Я»;
- в) формування студента як особистості, що готується до високоефективної праці у сфері матеріального та духовного виробництва;
- г) формування студента як особистості, яка готується до виконання в суспільстві соціальної ролі інтелігенції [6, с. 119].

У наукових працях спостерігається спроба пояснити закономірності взаємозв'язку цих кількох напрямів, що викликало необхідність дослідити ефективність дії одного напрямку через інший. Розв'язання цієї проблеми простежується в кількох аспектах: філософському, соціологічному, психологічному та педагогічному [4–6].

Проблема формування морального досвіду та ціннісних орієнтацій, «базової культури особистості як внутрішньої основи соціалізації» стала предметом досліджень І. Беха, О. Газмана, І. Мартинюка, В. Сперанського та ін.

На думку дослідників питання соціального становлення студентів О. Безпалько, С. Савченка, С. Харченка, суть соціалізації полягає в тому, що вона – процес і результат розвитку та само зміни людини під час набуття нею соціального досвіду [4, с. 79; 6, с. 121].

Вагомим для нас став погляд Н. Волкової щодо ролі засобів стимулювання та мотивації творчої діяльності студентів у процесі їхньої професійної соціалізації [3, с. 161–169]. Дослідниця наголошує на створенні єдиної системи наскрізної практичної підготовки студентів, використовуючи важливий ресурс – позанавчальну діяльність майбутніх фахівців. Серед переліку важливих аспектів професійної та соціальної діяльності здобувачів освіти Н. Волкова акцентує увагу на такому: «Активне залучення студентів до різновидів позааудиторної роботи», зазначаючи, що усе розмаїття заходів, які проводяться в університеті у позанавчальний час, має на меті створення умов для розвитку і реалізації лідерського, громадянського, професійного потенціалу студентської молоді, формування потреби і готовності вдосконалювати свою особистість, збагачувати духовний світ, розвивати самостійне мислення» [3, с. 168].

Т. Алексеєнко вважає, що «соціалізація є провідною категорією соціальної педагогіки – науки, яка динамічно розвивається в останні десятиліття і яка розглядає це поняття і як процес, і як результат набуття соціального досвіду внаслідок різних видів діяльності, спілкування, виконання соціальних ролей у близьких і віддалених колах соціальної взаємодії, засвоєння моделей поведінки в різних життєвих ситуаціях і у взаєминах з різними агентами соціалізації: з батьками, ровесниками, педагогами, іншими значущими людьми і в різних соціальних середовищах – сім'ї, школі, вулиці» [4, с. 81].

Проаналізувавши праці науковців різних сфер, ми виявили, що в них в основному простежуються два аспекти соціалізації: як процесу і як результату. Вивчення соціалізації в першому аспекті дозволило виявити притаманні для цього процесу прояви – засвоєння норм, цінностей і формування соціальних якостей з погляду процесуальних особливостей. При цьому істотним у такому процесі є розкриття механізмів соціалізації, станів процесу, ролі соціальних інститутів, які створюють необхідні умови для соціального становлення особистості [3–5].

Другий аспект відображає змістовий розгляд характеристик, що забезпечують нормативне формування індивіда, коли ті ж проблеми характеризуються через призму формування соціальної особистості та її відповідності вимогам суспільства, в якому вона існує [1; 2].

На нашу думку, завдання соціалізації полягають також у створенні умов, які допоможуть студентській молоді зорієнтуватися в соціальних, екологічних, комп'ютерних питаннях, оволодіти досвідом старших поколінь, усвідомити своє покликання, визначити місце у суспільстві, задовольнити свої потреби та інтереси, повернути їх на користь інших людей. І в цьому напрямку, безумовно, потрібна допомога куратора, який підтримує студента, вмотивує його та виступить не лише наставником, супервізором, а й експертом, модератором.

З огляду на це, дослідниця З. Бондаренко вважає, що захоплення феноменом волонтерства у період позанавчальної діяльності студентів, слід розглядати як особливу форму громадянської участі в суспільно корисних справах, спосіб колективної взаємодії й ефективний механізм вирішення актуальних соціально-педагогічних проблем [1, с. 63–64]; добровільний вибір, який відображає особисті погляди і позиції; активну долю громадянина в житті суспільства, що виражається, як правило, у спільній діяльності, сприяє покращанню якості життя, особистому процвітанню й поглибленню солідарності, реалізації основних потреб на шляху створення гармонійного суспільства, більш збалансованому економічному і соціальному розвитку, створенню нових робочих місць і нових професій.

Виконавцями волонтерської роботи, волонтерами, називають громадян, що здійснюють благодійну діяльність у формі безоплатної праці в інтересах благоотримувача, у тому числі в інтересах благодійної організації; людину, яка добровільно надає безоплатну соціальну допомогу та послуги інвалідам, хворим, особам і соціальним групам, що опинилися в складній життєвій ситуації [1; 2]; свідому, добровільну діяльність на благо інших, яка здійснюється під патронуванням громадського об'єднання – Центру соціальних ініціатив і волонтерства Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

На думку З. Бондаренко, волонтерська робота як складова частина процесу соціалізації дає можливість майбутньому педагогові, вихователю, соціальному педагогові, включитися до всієї сукупності соціальних ролей, норм і поведінкових стереотипів суспільства; ознайомлює із загальною культурою й специфічними субкультурами певного соціуму. Вона сприяє розвитку різних специфічних соціальних ролей шляхом примірювання їх на себе, порівнювання, відповідного вибору, як-от: аніматора (організатора, координатора, контролера діяльності з розробки, створення та реалізації різноманітних соціально-педагогічних проектів [1, с. 59–61]); соціального організатора, менеджера, завдання якого – бачити реальну мету, планувати етапи її досягнення, проводити моніторинг процесу змін та оцінку результатів, залучати громадян до розвитку, навчання засобами сучасних технологій, вирішення нагальних проблем, ініціювати участь дітей та дорослих у добродійних справах, упроваджувати різноманітні масові форми соціально-педагогічної роботи, як, наприклад, благодійні акції, фестивалі – особливо ті, які формують навички здорового способу життя [2, с. 51–59] тощо, представляти інтереси громади в органах влади; вести переговори, встановлювати ділові відносини [1; 2; 4; 5]; педагога, вихователя (ця роль вимагає сформованості таких якостей, як: емпатія (співпереживання), повага (прийняття тих, хто навчається), щирість (відкритий прояв своїх почуттів), конкретність комунікації (унікнення нечітких висловлювань, точний опис почуттів і переживань) [1; 5]; консультанта, завдання якого – встановлювати довірливі стосунки з клієнтом, а також інтерпретувати дані соціального і персонального характеру, домовлятися з ним щодо мети послуг, які надаються, досягати змін у когнітивній, емоційній та поведінковій сферах клієнта [1; 2; 4]; наставника, посередника, експерта [1; 5].

Отже, завдяки виконанню волонтерської роботи у позанавчальний час, у якій реалізуються перелічені соціальні ролі та відповідні їм функції, майбутній фахівець соціально-педагогічної діяльності стає дієздатним учасником міжособистісних взаємовідносин та професіоналом своєї справи.

Стверджуємо, що теорія соціалізації охоплює всі суттєві соціальні процеси і засоби, які впливають на формування особистості, її самореалізацію. А соціалізація розглядається як особливий і значущий вид взаємодії людини та навколишнього середовища, що забезпечує її самозбереження і розвиток.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Соціальний розвиток сучасної молоді потребує рішучого переведення її з позиції виконавця на позицію активного учасника, співавтора, автора й співвиконавця всього виховного процесу. Адже бездумний виконавець ніколи не стане господарем ситуації. У моральній поведінці особистості проявляються як зовнішня регуляція, так і саморегуляція. Тому саме завдяки моральному вихованню, активній життєвій позиції особистості, її унікальним загальнолюдським цінностям, умінню володіти людинознавчими технологіями перебудовується й сама людська особистість, відповідно до тих норм і правил, які віддзеркалюють суспільні відносини, особливості поведінки людей студентського віку, конкурентоспроможних випускників ЗВО.

Доречним є приклад щодо занурення в особливе активне середовище, яке спонукає як студентів, так і викладачів, до творчої діяльності, до активної життєвої позиції, зі статті Н. Волкової [3, с. 168] про ефект «солоного огірка». Огірок, потрапляючи в солоний розчин, незалежно від його бажання, починає солитися. Так і студенти, потрапляючи в інноваційно-розвивальне освітнє середовище університету, «змушені» ставати активними учасниками цього середовища (бо інакше неможливо), яке надає безліч можливостей, спонукає, «запускає» їхні внутрішні механізми саморозвитку, самореалізації й самовдосконалення у різних видах діяльності; допомагає усвідомити необхідність особистісних змін і професійного зростання. Отже, позанавчальну діяльність студентів з розмаїттям методів і форм соціально-виховної роботи ми вважаємо чинником успішної соціалізації молоді.

Подальшим дослідженням може бути така тема: «До питання про соціалізацію студентів з особливими освітніми потребами в умовах закладу вищої освіти».

Список використаної літератури

1. Бондаренко З.П. Соціальне здоров'я студентів у контексті розвитку волонтерства / З.П. Бондаренко // Вісник Університету імені Альфреда Нобеля: Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. – 2017. – № (13). – С. 59–67.
2. Бондаренко З.П. Формування здорового способу життя студентів як психолого-педагогічна проблема / З.П. Бондаренко // Вісник Університету імені Альфреда Нобеля: Серія «Педагогіка і психологія». – 2015. – № 1 (9). – С. 51–59.
3. Волкова Н.П. Засоби стимулювання та мотивації творчої діяльності студентів / Н.П. Волкова // Вісник Університету імені Альфреда Нобеля: Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. – 2017. – № 1 (13). – С. 161–170.
4. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І.Д. Звереві. – Київ; Сімферополь: Універсум, 2012. – 536 с.
5. Лавриченко Н.М. Педагогіка соціалізації: європейські абрисы / Н.М. Лавриченко. – Київ: ВіРА ІНСАЙТ, 2000. – 444 с.
6. Харченко С.Я. Соціалізація дітей та молоді в процесі соціально-педагогічної діяльності: теорія і практика / С.Я. Харченко. – Луганськ: Альма-матер, 2006. – 230 с.